

Marcin Wysokiński

Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

Izabela Kosędka

Gospodarstwo rolne w gminie Przyrów

Koncentracja produkcji i poziom wykształcenia a znajomość i przestrzeganie wybranych zasad bezpieczeństwa pracy w gospodarstwach mlecznych

Wstęp

Praca w ujęciu ekonomii klasycznej jest jednym z trzech podstawowych czynników produkcji, co wskazuje na jej znaczącą pozycję we wszystkich sektorach gospodarki narodowej.

BHP jest to powszechnie używane pojęcie służące do określenia zbioru zasad, które obejmuje bezpieczne i higieniczne wykonywanie pracy. Jest to również oddzielna dziedzina nauki zajmująca się kształtowaniem właściwych warunków pracy, korzystająca z takich obszarów wiedzy, jak: ergonomia, prawo pracy, medycyna pracy czy ekonomika pracy.

Przestrzeganie zasad bezpiecznej i higienicznej pracy w rolnictwie indywidualnym jest bardzo istotne, ze względu na występowanie jednocześnie wielu procesów produkcyjnych i logistycznych, co sprzyja wypadkom i sprawia, że praca w rolnictwie jest trudna w aspekcie BHP [Wysokiński 2013].

W Polsce rolnictwo indywidualne jest nietypowym działem gospodarki narodowej. Specyfika zatrudnienia (samozatrudnienie), powiązana z tytułem własności gospodarstw rolnych, w znacznym stopniu ogranicza ingerencję instytucji państwowych zajmujących się nadzorowaniem stosowania przez rolników indywidualnych przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy. Stan ten nie pozwala również na objęcie rolników obligatoryjnymi, profilaktycznymi badaniami medycznymi (wstępnymi i okresowymi) na kształt innych kategorii zawodowych. Jednak mając świadomość występowania licznych zagrożeń związanych

z wykonywaniem przez rolników czynności zawodowych oraz wyrażając troskę o stan ich zdrowia, a także poprawę warunków pracy, różnego typu instytucje podejmują rozliczne inicjatywy o charakterze prewencyjnym, edukacyjnym oraz profilaktycznym [Florek i Wdowiak 2009].

Do połowy lat 70. XX wieku rolnicy indywidualni nie byli objęci żadnym ustawodawstwem z zakresu ochrony zdrowia i bezpieczeństwa pracy. Pierwsze akta prawne dotyczące kwestii ubezpieczenia rolników spowodowały przyznanie rolnikom prawa do renty i emerytury, a przede wszystkim do bezpłatnej opieki medycznej (ustawa o zaopatrzeniu emerytalnym i innych świadczeniach dla rolników i ich rodzin z 1977 r., ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników indywidualnych i ich rodzin z 1982 r.) [Jarosiewicz i Kozikowska 2007]. Bardzo ważnym aktem prawnym dotyczącym BHP w rolnictwie stała się dopiero ustawa z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników, która powołała Kasę Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS). Instytucja ta w zakresie swojej działalności, oprócz kwestii związanych ze sferą ubezpieczeń społecznych, ma także za zadanie prowadzenie czynności mających na celu ochronę zdrowia rolnika, promowanie bezpiecznej pracy, a przez to zmniejszenie liczby wypadków przy pracy i ograniczenie występowania rolniczych chorób zawodowych. Ustawowe działania KRUS sprowadzają się głównie do promocji BHP i prewencji wśród rolników, ponieważ ustawa nie dostarcza instrumentów prawno-restrykcyjnych, które umożliwiłyby egzekwowanie bezpiecznej pracy przez rolników, a jedynie pozwala zachęcać, motywować, zalecać określone działania. Jedynie art. 10 ust. 2 niniejszej ustawy daje sposobność odmowy udzielenia jednorazowego odszkodowania z tytułu wypadku przy pracy w przypadku, gdy poszkodowany rolnik „spowodował wypadek umyślnie lub wskutek rażącego niedbalstwa”, a zatem wyłącznie w sytuacji rażącego łamania zasad BHP. Rolnicy, jako osoby samozatrudniające się w swych gospodarstwach, nie podlegają kodeksowi pracy obowiązującemu w polskim prawodawstwie. W związku z tym możliwość egzekwowania przepisów BHP przez Państwową Inspekcję Pracy nie mieści się w zakresie działalności tej instytucji. Pomimo braku dobrowolności i obligatoryjności stosowania przepisów BHP przez rolników indywidualnych konstytuowane są uregulowania prawne dotyczące pracy w rolnictwie w celu zapewnienia bezpieczeństwa i ochrony zdrowia rolników [Florek i Wdowiak 2009].

Warto zauważyć, że wszystkie akty prawne wydane w Polsce po 2004 roku uwzględniają wytyczne dyrektyw Unii Europejskiej. Oprócz krajowych przepisów dotyczących BHP w rolnictwie, duże znaczenie dla poszerzania działań w celu ochrony zdrowia i życia rolników, mają zalecenia i konwencje Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP). Polska jest członkiem tej organizacji od chwili powstania MOP-u, czyli od 1919 roku. Kluczowym aktem prawnym uchwalanym przez konferencję ogólną MOP są konwencje (akty normatywne

prawa międzynarodowego). Konwencje są wiążące dla krajów członkowskich po ich ratyfikacji. Polska ratyfikowała łącznie 89 konwencji. Obecnie obowiązuje w kraju 36 konwencji. Kolejnym rodzajem aktów prawnych są zalecenia – nie wymagają one ratyfikacji przez państwa członkowskie, a przez to nie rodzą zobowiązań, co do ich respektowania w prawodawstwie krajowym [Król 2013].

Wejście Polski do Unii Europejskiej spowodowało, że Polska jako państwo członkowskie stopniowo wprowadza oraz realizuje przepisy Wspólnoty Europejskiej dotyczące bezpieczeństwa oraz higieny pracy w rolnictwie. Jednakże prawo Unii Europejskiej w tym zakresie (m.in. Dyrektywa 91/414/EWG dotycząca wprowadzania do obrotu środków ochrony roślin; Dyrektywa 98/24/WE w sprawie ochrony zdrowia i bezpieczeństwa pracowników przed ryzykiem związanym ze środkami chemicznymi w miejscu pracy; Dyrektywa 2000/54/WE Parlamentu Europejskiego i Rady Europy w sprawie ochrony pracowników przed ryzykiem związanym z narażeniem na działanie czynników biologicznych w miejscu pracy; Dyrektywa 2002/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady Europy w sprawie minimalnych wymagań w zakresie ochrony zdrowia i bezpieczeństwa dotyczących narażenia pracowników na ryzyko spowodowane czynnikami fizycznymi (wibracją); Dyrektywa 2003/10/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie minimalnych wymagań w zakresie ochrony zdrowia i bezpieczeństwa dotyczących narażenia pracowników na ryzyko spowodowane czynnikami fizycznymi [hałasem]) skierowane jest głównie do zakładów pracy, producentów rolnych, osób zatrudnionych w przedsiębiorstwach rolniczych, a więc objętych przepisami kodeksu pracy, oraz do producentów maszyn i urządzeń rolniczych (spełnianie kryteriów na znak bezpieczeństwa CE), a nie do rolników indywidualnych [Florek i Wdowiak 2009].

Przeniesienie przepisów zawartych w Dyrektywach Wspólnoty Europejskiej na grunt polskiego rolnictwa indywidualnego w sposób bezpośredni nie jest możliwe. Dlatego wiele instytucji krajowych pracuje nad ich dostosowaniem do polskich warunków, aby mogły być one zaadaptowane i respektowane przez rolnika prowadzącego gospodarstwo rolne, uwzględniając jego specyfikę. Wdrażanie przepisów odbywa się w sposób ewolucyjny wraz ze zmianami strukturalnymi oraz techniczno-technologicznymi, jakie zachodzą w rolnictwie polskim [Florek i Wdowiak 2009].

Reforma Wspólnej Polityki Rolnej, wdrażana w starych państwach członkowskich Unii Europejskiej od 2005 roku, wprowadziła między innymi powiązanie otrzymania płatności bezpośrednich i płatności specyficznych dla określonych kierunków produkcji z obowiązkiem spełniania określonych standardów przez gospodarstwo, zwanych minimalnymi wymogami wzajemnej zgodności (*cross compliance*). Wymogi te dotyczą także bezpieczeństwa pracy [*Dostosowanie...* 2009].

„Praca w rolnictwie charakteryzuje się odmienną specyfiką niż praca w innych sektorach gospodarki narodowej. Specyfika ta polega na sezonowym nasileniu prac oraz dużym ich zróżnicowaniu. W ciągu dnia rolnik wykonuje kilka, a nawet kilkanaście różnorodnych czynności – obsługuje i naprawia skomplikowane maszyny i urządzenia, wykonuje prace remontowo-budowlane, obsługuje zwierzęta, pozyskuje drewno na opał, prowadzi prace związane z uprawą i ochroną roślin, jest także menedżerem (planuje produkcje, zapewnia zaopatrzenie gospodarstwa i sprzedaż produktów, załatwia sprawy w urzędach i bankach itp.), odpowiada za byt i bezpieczeństwo rodziny. Rolnik zatem pracuje na wielu stanowiskach, które wymagają odmiennych umiejętności, a jednocześnie powodują liczne zagrożenia zdrowotne oraz oddziaływanie niepożądanych czynników, takich jak: hałas, drgania mechaniczne, niekorzystny mikroklimat lub zapylenie” [Szewczyk 2008].

Podstawowym obowiązkiem każdego rolnika powinno być zapewnienie sobie oraz osobom współpracującym w gospodarstwie możliwie najlepszych warunków pracy, aby minimalizować ryzyko wystąpienia wypadku czy choroby zawodowej. Niewłaściwe warunki pracy zwiększają liczbę wypadków przy pracy i chorób zawodowych, jak również mogą powodować czasową, długotrwałą lub nawet trwałą niezdolność do pracy. Wszystkie osoby pracujące w gospodarstwie rolnym powinny zatem znać przepisy BHP i bezwzględnie się do nich stosować.

W artykule zaprezentowano wyniki badań ankietowych dotyczących znajomości przepisów BHP wśród producentów mleka z gminy Przyrów. Celem była ocena poziomu wiedzy rolników w zakresie wspomnianych uregulowań i stopnia ich przestrzegania w praktyce.

Materiał i metodyka

W ramach zadania badawczego przeprowadzono badania ankietowe. W badaniach wzięło udział 30 kierowników gospodarstw mlecznych zlokalizowanych w województwie śląskim, powiat częstochowski, gmina Przyrów (rys. 1). Gmina ta zajmuje powierzchnię 80,4 km². Jest położona około 35 km na wschód od Częstochowy. Zamieszkuje ją około 3800 mieszkańców. Wybór gminy był celowy, gdyż współautorka prowadzi w tej gminie gospodarstwo mleczne, co ułatwiło przeprowadzenie badań.

Kwestionariusz ankiety zawierał kilkanaście pytań z zakresu bezpieczeństwa i higieny pracy w gospodarstwie rolnym. Pytania były zróżnicowane i miały na celu możliwie jak najlepsze określenie stopnia znajomości i przestrzegania przepisów bezpiecznej i higienicznej pracy przez rolników.

Rysunek 1

Lokalizacja gminy Przyrów

Źródło: Podregiony województwa śląskiego, http://www.stat.gov.pl/gus/5840_5987_PLK_HTML.htm (data dostępu: 12.11.2013).

Gospodarstwa, w których przeprowadzono badania, posiadały hurtowe kwoty mleczne i sprzedawały mleko do podmiotów skupu. W gminie Przyrów znajdowało się wówczas 164 dostawców mleka posiadających hurtowe kwoty mleczne, badaniem objęto zatem 18% populacji gospodarstw mlecznych ww. gminy. W 2013 roku hurtowe kwoty mleczne w Polsce posiadało około 144 tys. gospodarstw, tak więc liczba gospodarstw poddanych badaniom to zaledwie ułamek procenta całej populacji w Polsce. Badania nie mają więc charakteru reprezentatywności. Pozwalają jednak na opracowanie wartościowych wniosków w obszarze prowadzonych badań.

Badania zostały przeprowadzone w miejscowościach: Zarębice, Bolesławów, Zalesice oraz Staropole. Badanie odbyło się w okresie sierpień–listopad 2013 roku.

Badane gospodarstwa pogrupowano według liczby posiadanych krów i poziomu wykształcenia osób zarządzających. Odpowiedzi rolników przedstawiono zarówno bez podziału na grupy, jak również według liczby posiadanych krów w gospodarstwie i poziomu wykształcenia.

Przyjęte kryteria grupowania próby badawczej miały na celu ułatwić pogłębioną interpretację wyników i odpowiedź na pytanie, czy występują zależności między poziomem wykształcenia a stanem BHP w gospodarstwie oraz stopniem koncentracji produkcji liczonej liczbą krów w stadzie a stanem BHP w gospodarstwie.

Strukturę ankietowanych obiektów przedstawiają zestawienia w tabelach 1 i 2.

Tabela 1

Charakterystyka gospodarstw w zależności od liczby krów w gospodarstwie

Liczba krów	Liczba gospodarstw	Udział [%]
Poniżej 10 krów	15	50
11–20 krów	7	23,3
21–30 krów	5	16,7
Powyżej 30 krów	3	10

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 2

Charakterystyka gospodarstw w zależności od wykształcenia kierownika

Rodzaj wykształcenia	Liczba osób	Udział [%]
Wyższe lub średnie rolnicze	15	50
Zasadnicze rolnicze	3	10
Wyższe lub średnie nierolnicze	5	16,7
Podstawowe lub zasadnicze nierolnicze	7	23,3

Źródło: Opracowanie własne.

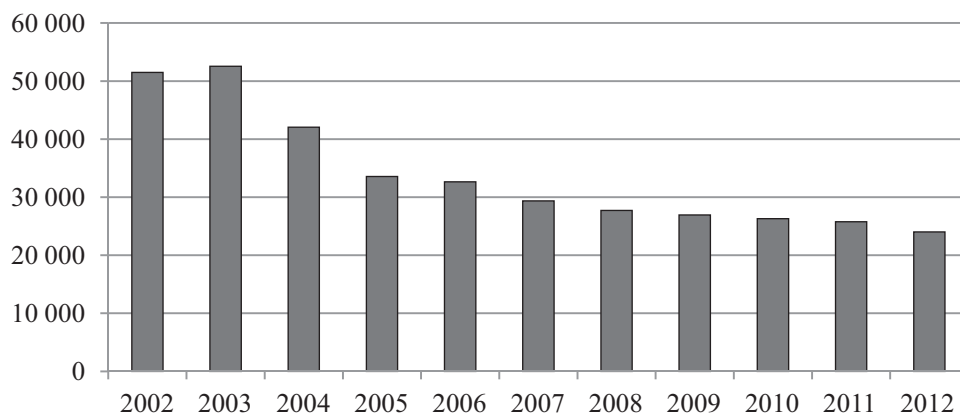
Wyniki badań

Przestrzeganie zasad BHP w rolnictwie jest niezwykle ważne, gdyż rolnictwo charakteryzuje się wysoką wypadkowością (rys. 2). Mimo iż w latach 2002–2012 liczba wypadków w rolnictwie zmniejszyła się o połowę, nadal jest bardzo duża i przekracza 20 tys. rocznie.

Za wypadek przy pracy rolniczej uważa się nagłe zdarzenie wywołane przyczyną zewnętrzną, które nastąpiło podczas wykonywania czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej albo pozostających w związku z wykonywaniem tych czynności¹:

- na terenie gospodarstwa rolnego, które rolnik prowadzi lub w którym stale pracuje, albo na terenie gospodarstwa domowego bezpośrednio związanego z tym gospodarstwem rolnym,
- w drodze z mieszkania do gospodarstwa rolnego albo w drodze powrotnej,
- podczas wykonywania poza terenem gospodarstwa rolnego zwykłych czynności związanych z prowadzeniem działalności rolniczej albo w związku z wykonywaniem tych czynności,

¹ Definicja wypadku przy pracy rolniczej na użytek uzyskania świadczeń odszkodowawczych z KRUS dla osób podlegających ubezpieczeniu społecznemu rolników.

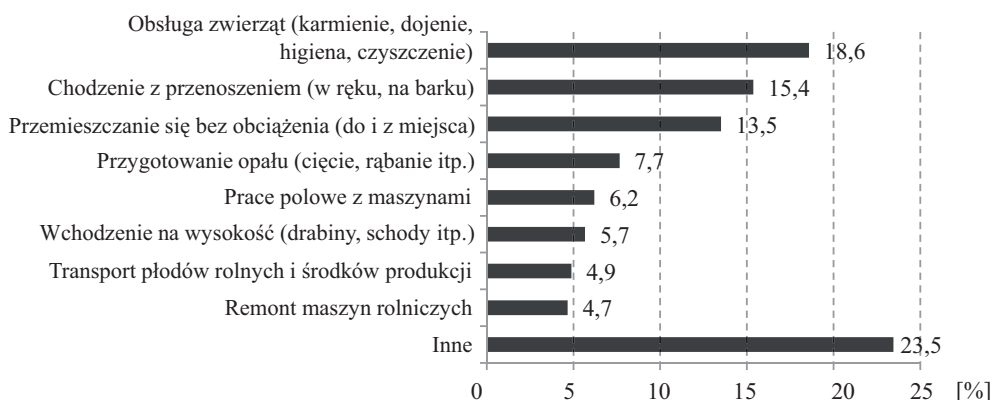
Rysunek 2

Liczba zgłoszonych wypadków do KRUS w latach 2002–2012

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KRUS.

- w drodze do miejsca wykonywania wymienionych wcześniej czynności albo w drodze powrotnej.
Skutki wypadków przy pracy rolniczej dzielimy na:
- osobiste – związane z doznanym bólem i cierpieniem, czasową niezdolnością do pracy lub trwałym inwalidztwem, a nawet śmiercią,
- rodzinne – związane z poniesionymi kosztami leczenia, czasową lub stałą utratą dochodów, koniecznością zaopiekowania się poszkodowanym, czasową lub stałą utratą żywiciela rodziny,
- w gospodarstwie – związane z zatrudnieniem zewnętrznych pracowników, dezorganizacją pracy w gospodarstwie rolnym, zatrzymaniem rozwoju gospodarstwa lub wydatkami na jego przeprofilowanie,
- społeczne – związane z wysokimi kosztami leczenia i rehabilitacji ponoszonymi przez zakłady opieki zdrowotnej, kosztami pomocy społecznej udzielonej rodzinie rolnika poszkodowanego w wypadku oraz wypłaconymi odszkodowaniami.

Jednym z kierunków produkcji zwierzęcej jest bydło mleczne, uważane za najtrudniejszą, najbardziej skomplikowaną i pracochłonną działalność w gospodarstwie rolniczym. Produkcja mleka to jedna z bardziej wymagających działalności w rolnictwie pod względem BHP, co wynika z faktu wykorzystywania w procesie produkcji organizmów żywych, zdecydowanie większych i silniejszych od człowieka, a także wykonywania różnych prac przy uprawie i zbiorze paszy dla zwierząt [Wysokiński 2012]. Najwięcej wypadków w rolnictwie ma miejsce przy obsłudze zwierząt (rys. 3).

Rysunek 3

Struktura wypadków w zależności od rodzaju wykonywanej pracy w 2010 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KRUS [2011].

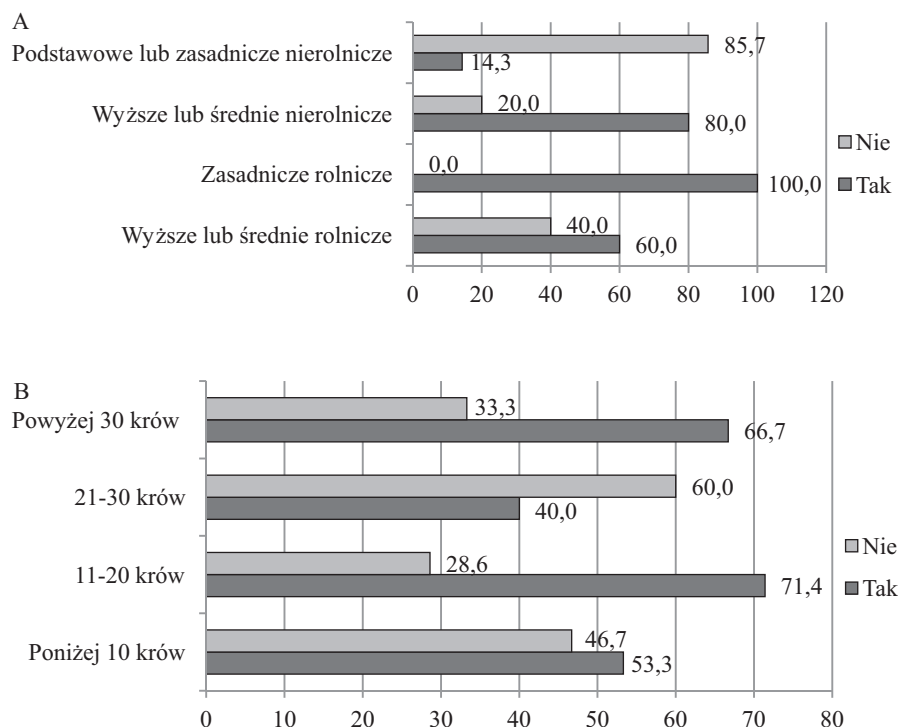
Mając na uwadze fakt, iż najczęściej wypadków w rolnictwie ma miejsce przy obsłudze zwierząt, przeprowadzono badania w gospodarstwach mlecznych.

Pierwsze pytanie ankiety dotyczyło uczestnictwa osób pracujących w gospodarstwie w szkoleniach z zakresu BHP. Prawie połowa ankietowanych nie uczestniczyła w takim szkoleniu. W grupie tych rolników, którzy uczestniczyli, zazwyczaj brała udział tylko jedna osoba z danego gospodarstwa, prawie nigdy nie były to kobiety. Badania wykazały, iż szkolenia nie są przeprowadzane cyklicznie (odbywają się sporadycznie) i nie obejmują wszystkich osób pracujących w gospodarstwie. Najwięcej osób, które odbyło szkolenie BHP, posiadało wykształcenie zasadnicze rolnicze oraz pochodziło z gospodarstw posiadających 11–20 krów. Najmniej osób legitymujących się szkoleniem BHP było wśród rolników o wykształceniu podstawowym lub zasadniczym nierolniczym oraz wśród posiadających 21–30 krów (rys. 4).

Połowa ankietowanych rolników deklarowała posiadanie umiejętności udzielenia pomocy przedlekarskiej poszkodowanemu w razie wystąpienia zdarzenia wypadkowego. Najwięcej osób potrafiących udzielić pierwszej pomocy było w grupie osób o wykształceniu wyższym lub średnim nierolniczym oraz wśród posiadaczy ponad 30 krów w stadzie. Najgorzej było wśród osób z wykształceniem zasadniczym nierolniczym oraz wśród osób posiadających 11–20 krów (rys. 5).

Na pytanie dotyczące możliwości szybkiego wezwania pomocy przy użyciu telefonu lub syreny alarmowej, tylko jedno gospodarstwo odpowiedziało przecząco. Ponad 99% rolników udzieliło odpowiedzi, iż w gospodarstwie jest możliwość szybkiego wezwania służb ratowniczych.

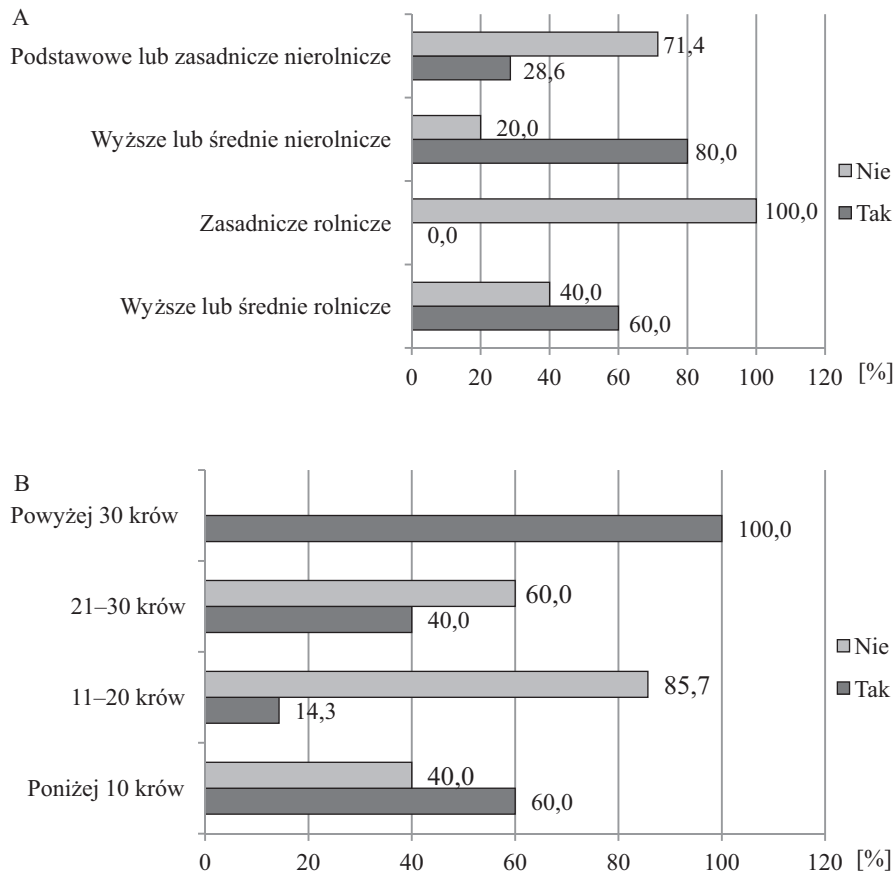
Rysunek 4

Udział rolników w szkoleniu BHP w zależności od ich wykształcenia (A) i liczby posiadanych krów w stadzie (B)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Niemal 50% ankietowanych stwierdziło, że powierzchnie placów, podwórzy, przejść i dróg w obrębie gospodarstwa są wyrównane (utwardzone) oraz dobrze oświetlone. Najlepszy stan podwórzy i obejść występował w gospodarstwach, gdzie osoby posiadały wykształcenie zasadnicze rolnicze oraz w grupie producentów posiadających 11–20 krów. Z odpowiedzi udzielonych przez rolników wynika, że najgorszy stan obejść i podwórzy był w gospodarstwach osób z wykształceniem wyższym lub średnim rolniczym (rys. 6).

Zaledwie 13,3% ankietowanych wykonywało regularnie przeglądy instalacji elektrycznej. W niemal 60% gospodarstw przeglądy są wykonywane raz na kilka lat, przeważnie w przypadku awarii (30% rolników nigdy nie wykonywało przeglądów instalacji elektrycznej). W grupie osób o wykształceniu zasadniczym rolniczym systematyczne przeglądy wykonywane były w 33,3% przypadków, w 66,7% przypadków przeglądy są wykonywane raz na kilka lat. Najgorsze zaniedbania w tym zakresie występowały wśród osób o wykształceniu podsta-

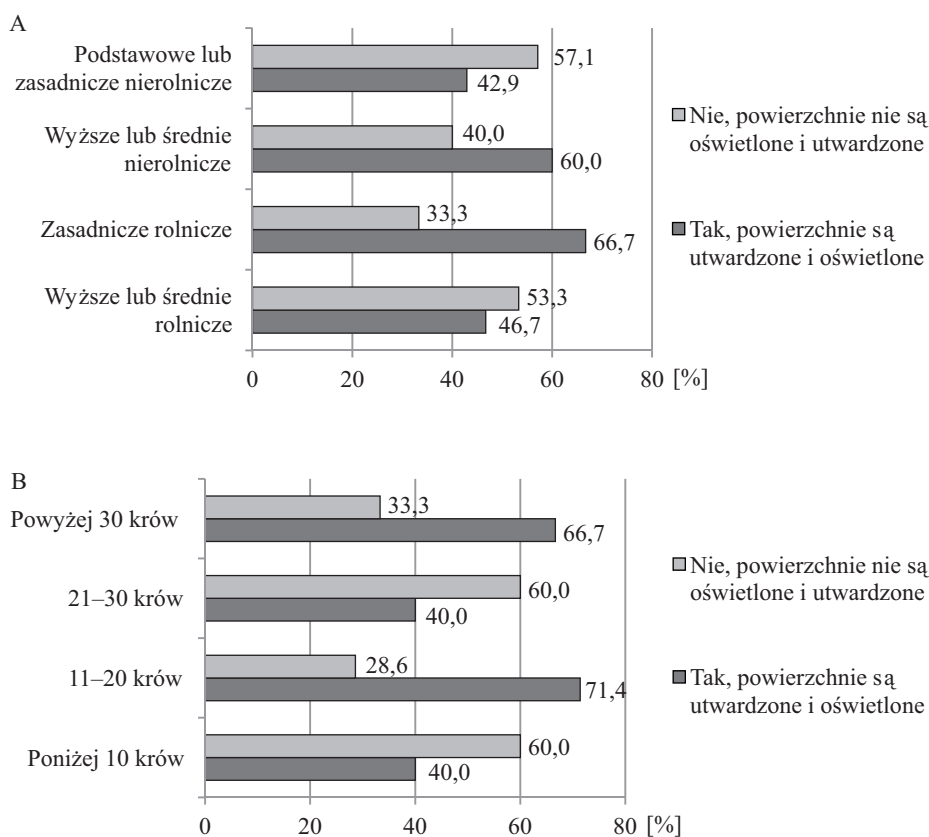
Rysunek 5

Umiejętność udzielenia pierwszej pomocy w zależności od wykształcenia (A) i liczby rolników posiadanych krów w stadzie (B)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

wowym lub zasadniczym nierolniczym, w tej grupie aż 42,9% ankietowanych gospodarstw stwierdza, że nie przeprowadza regularnych przeglądów instalacji. Biorąc pod uwagę drugą zmienną, najslabiej wypadli właściciele gospodarstw o liczbie krów w przedziale 21–30, najlepiej natomiast w grupie osób posiadających stado o wielkości 11–20 krów (rys. 7).

Podręczny sprzęt gaśniczy występował w 63,3% badanych gospodarstw. Rolnicy o wykształceniu wyższym lub średnim rolniczym w niemal 74% przypadków posiadali sprzęt gaśniczy. Najgorzej było w gospodarstwach, w których

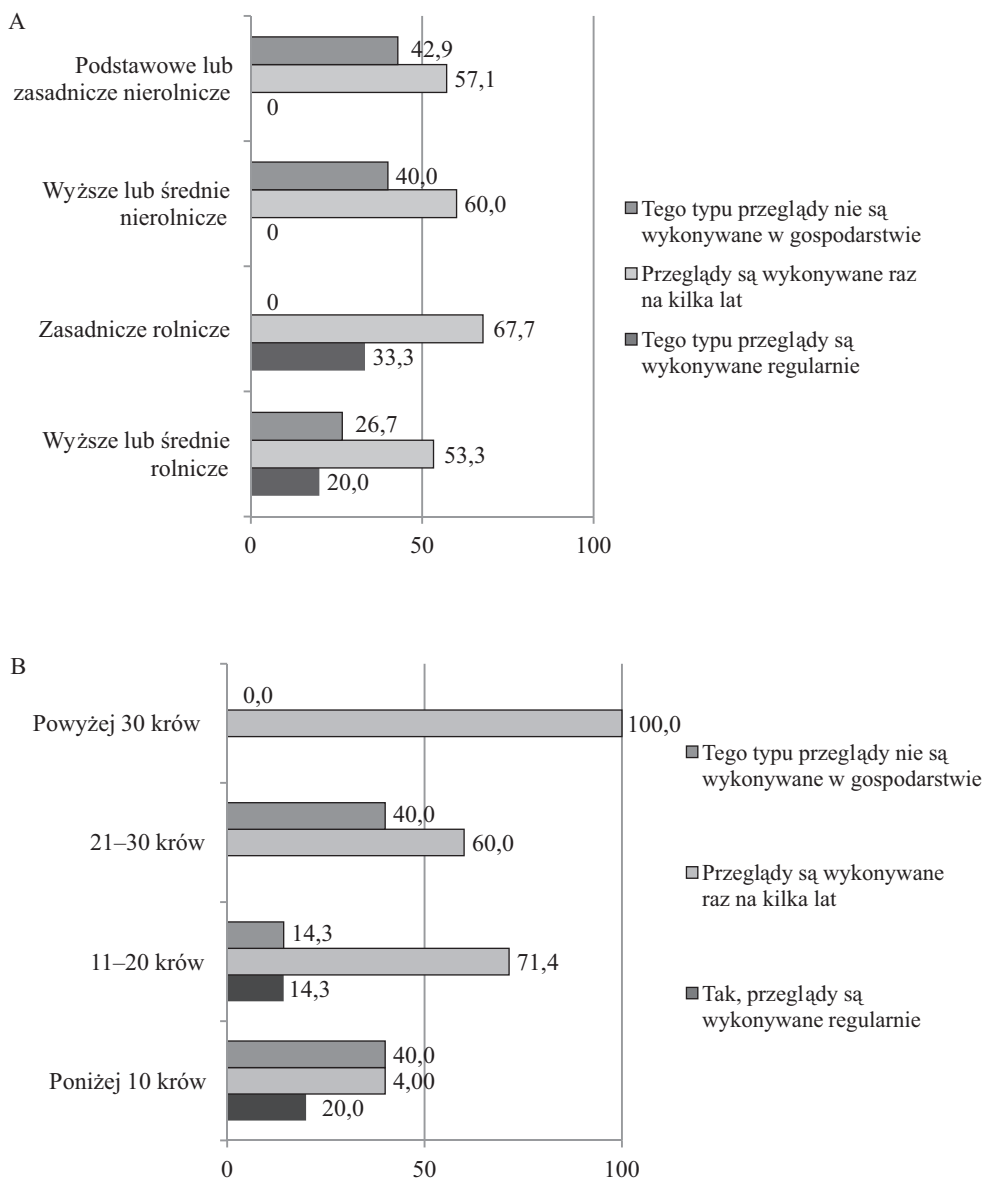
Rysunek 6

Oświetlenie i wyrównanie powierzchni gospodarstw w zależności od wykształcenia właścicieli (A) i liczby posiadanych krów w stadzie (B)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

rolnicy posiadali wykształcenie zasadnicze rolnicze (tylko 33,3% gospodarstw było zaopatrzonych w podręczny sprzęt gaśniczy) oraz wśród gospodarstw posiadających mniej niż 10 sztuk bydła (53,3%). Wszystkie gospodarstwa, w których stado krów mlecznych było większe niż 30 sztuk, posiadały taki sprzęt (rys. 8).

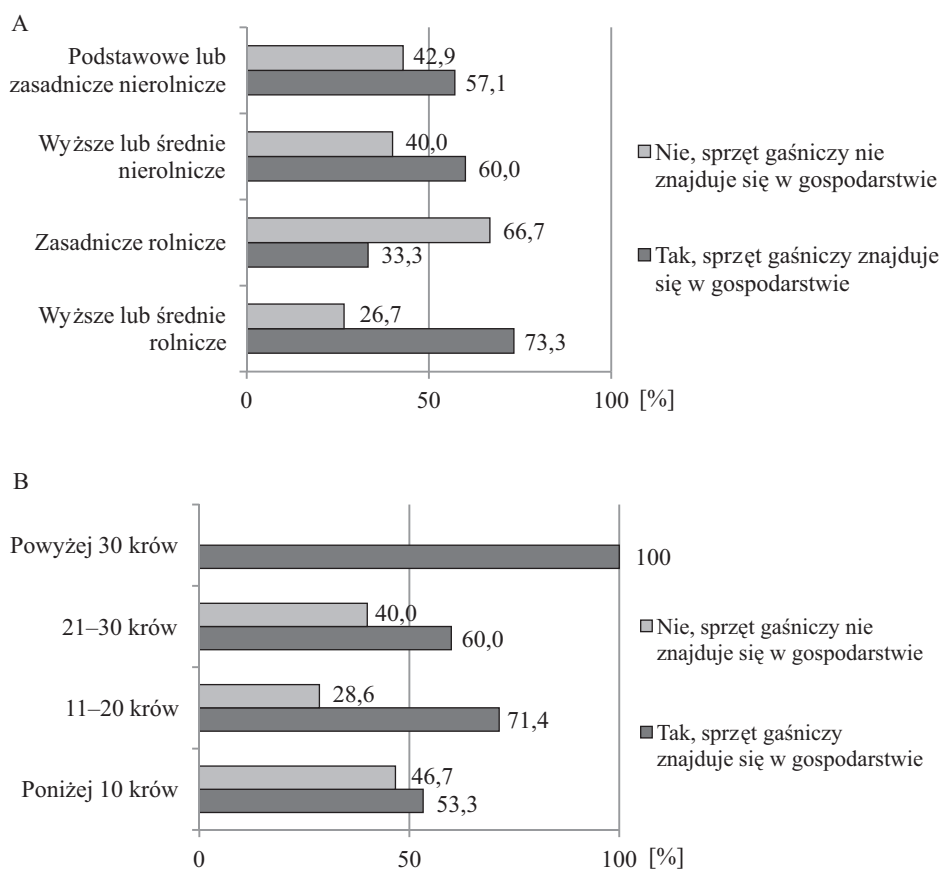
Zgodnie z wynikami badań ankietowych, w 87% gospodarstw powierzchnia stanowisk dla zwierząt zapewniała swobodny dostęp przy ich obsłudze. Ankietowani z wykształceniem wyższym lub średnim nierolniczym oraz zasadniczym rolniczym stwierdzili, że w ich ocenie powierzchnia stanowisk dla zwierząt zapewnia swobodny dostęp w trakcie ich obsługi. Najgorzej dostęp do zwierząt w swoich gospodarstwach oceniły osoby z wykształceniem podstawowym lub

Rysunek 7

Regularność wykonywania przeglądów instalacji elektrycznej w zależności od wykształcenia właścicieli gospodarstwa (A) i liczby posiadanych krów w stadzie (B)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rysunek 8

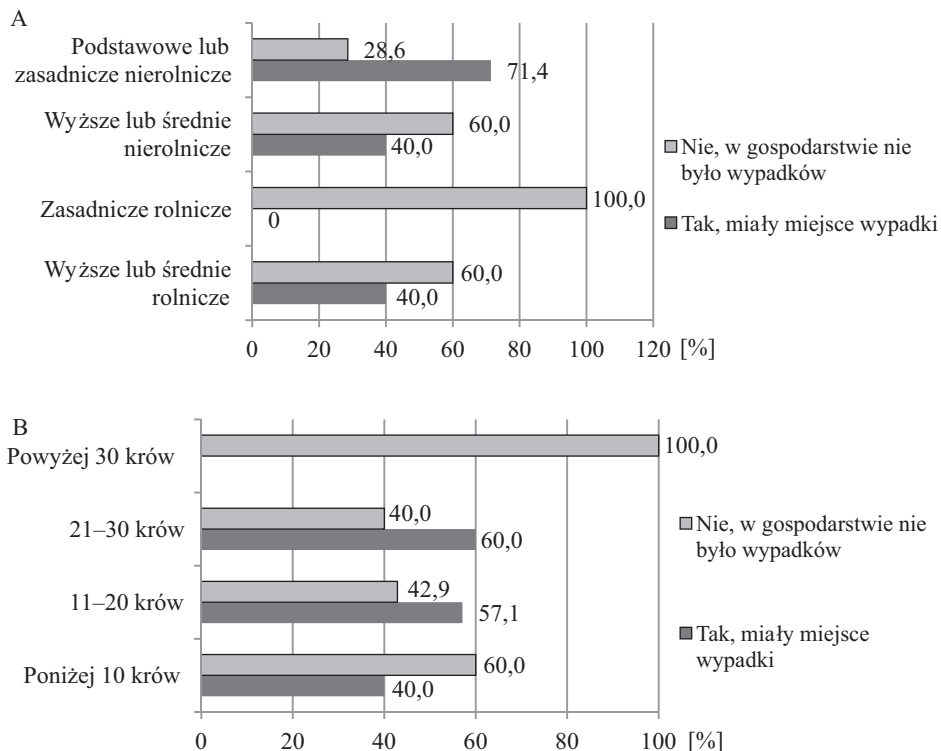
Występowanie w gospodarstwie podręcznego sprzętu gaśniczego w zależności od wykształcenia właścicieli (A) i liczby posiadanych krów w stadzie (B)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

zasadniczym nierolniczym (43% rolników w tej grupie uważa, że aktualny stan powierzchni stanowisk dla zwierząt nie pozwala na swobodne poruszanie się w trakcie ich obsługi). Według skali produkcji, dwie grupy oceniły pozytywnie dostęp do zwierząt w trakcie ich obsługi (powyżej 30 oraz 11–20 krów). Najgorsze warunki panowały u gospodarzy utrzymujących od 21 do 30 krów (ponad 40% rolników z tej grupy stwierdziło, że powierzchnia stanowisk dla zwierząt jest niewystarczająca).

W niemal 85% badanych gospodarstwach czynności obsługowe wykonywane są wyłącznie przez te same osoby. W przypadku pozostałych gospodarstw zdarza się, że czynności te wykonują osoby z zewnątrz, które na co dzień nie mają do czynienia ze zwierzętami gospodarskimi. W 90% gospodarstw zwierzęta są uprzedzane głosem przy zbliżaniu się do nich.

Niemal 44% ankietowanych rolników potwierdziło wystąpienie w ich gospodarstwie zdarzeń wypadkowych. W rozbiciu na grupy najczęściej zdarzeń wypadkowych miało miejsce w gospodarstwach osób o wykształceniu podstawowym lub zasadniczym nierolniczym – odsetek odpowiedzi twierdzących wyniósł w tej grupie 71,4% oraz w gospodarstwach o liczebności stada 21–30 krów. Najmniej wypadków miało miejsce wśród rolników o wykształceniu wyższym lub średnim rolniczym oraz w gospodarstwach, które posiadały więcej niż 30 krów (brak jakichkolwiek wypadków) – rysunek 9.

Rysunek 9

Występowanie wypadków w gospodarstwie w zależności od wykształcenia właścicieli (A) i liczby posiadanych krów w stadzie (B)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

Rolnicy jako miejsce i czynność, podczas wykonywania której doszło do wypadku, podawali następujące okoliczności:

1. W oborze podczas udoju – 3 osoby;
2. Na podwórzu przy cięciu drewna pilarką tarczową – 3 osoby;
3. W obejściu w trakcie przechodzenia z przedmiotem w rękę – 2 osoby;
4. Na podwórzu podczas pracy ze szlifierką kątową – 1 osoba;
5. Na podwórzu, ześlizgnięcie z drabiny – 1 osoba;
6. Prace polowe, upadek z maszyny rolniczej – 1 osoba;
7. Prace polowe, przejechanie przez maszynę – 1 osoba;
8. W oborze, upadek z paszowozu – 1 osoba.

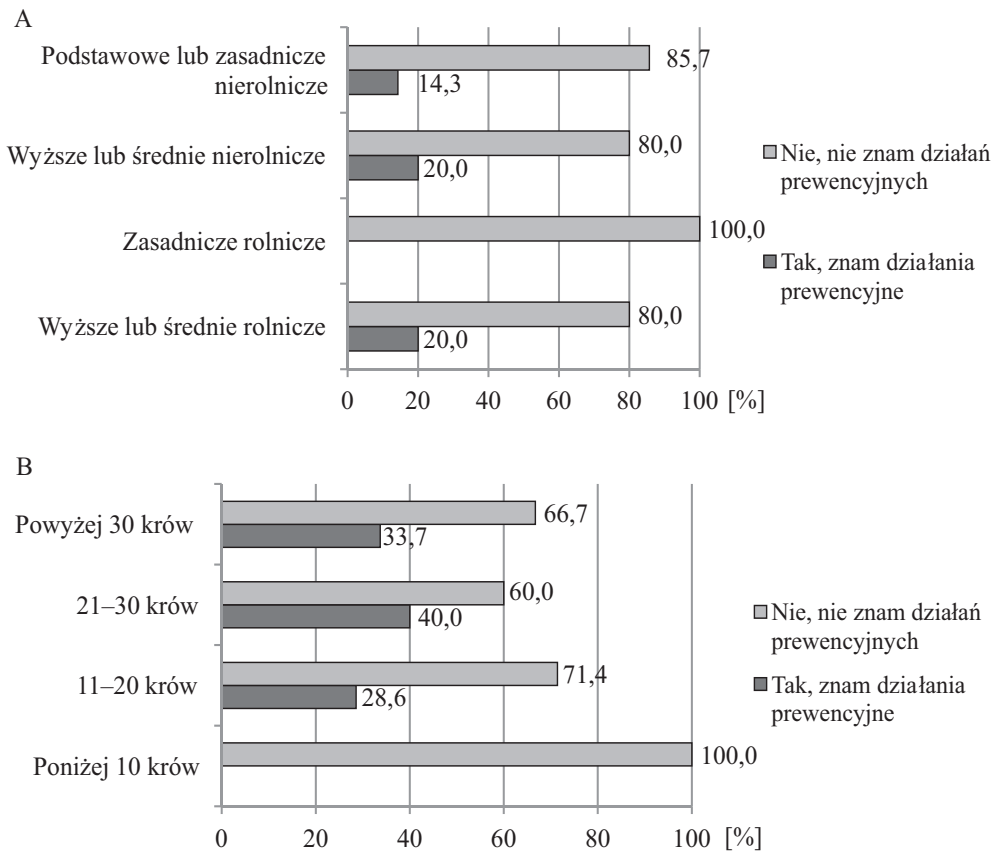
Tylko cztery osoby zgłosiły wypadek do palcówki terenowej KRUS (mieszczącej się w Koniecpolu). Rolnicy podawali następujące przyczyny niezgłoszenia wypadku do KRUS:

1. Zbyt skomplikowane procedury – 4 osoby;
2. Brak czasu na całą procedurę zgłoszenia wypadku – 2 osoby;
3. Brak wiedzy o możliwości zgłoszenia wypadku – 1 osoba;
4. Brak wiary w możliwość uzyskania odszkodowania – 1 osoba;
5. Otrzymywanie emerytury, która wyklucza możliwość uzyskania odszkodowania – 1 osoba.

Zaledwie 16,7% badanych potrafiło wymienić przykłady działań prowadzonych przez instytucje rządowe lub pozarządowe na rzecz poprawy bezpieczeństwa i higieny pracy w rolnictwie, w tym tylko dwie osoby były w stanie wymienić nazwy tych działań. Natomiast aż 83% rolników nie potrafiło wskazać żadnych działań prewencyjnych. Najwięcej gospodarstw rolnych, w których są znane działania na rzecz poprawy BHP, to gospodarstwa, w których rolnicy posiadają średnie lub wyższe wykształcenie rolnicze lub nierolnicze (20%) oraz w gospodarstwach, gdzie stado liczyło od 21 do 30 krów. Najuboższą wiedzę na temat działań prowadzonych na rzecz poprawy BHP w rolnictwie wykazyją osoby o wykształceniu podstawowym lub zasadniczym nierolniczym, a także gospodarstwa o liczbie krów mniejszej niż 10 (rys. 10).

Ostatnie pytanie ankiety dotyczyło proponowanych przez rolników zmian, które ich zdaniem mogłyby korzystnie wpłynąć na stan bezpieczeństwa i higieny pracy w rolnictwie indywidualnym. Zebrano następujące propozycje:

- szkolenia z zakresu BHP – 6 osób,
- cykliczne szkolenia z zakresu bezpiecznej pracy w rolnictwie oraz dofinansowanie zakupu sprzętu BHP oraz przeciwpożarowego – 5 osób,
- szkolenia z zakresu BHP dla wszystkich osób pracujących w gospodarstwie – 4 osoby,
- dofinansowanie zakupu sprzętu BHP oraz przeciwpożarowego – 3 osoby,

Rysunek 10

Znajomość działań na rzecz poprawy BHP w rolnictwie w zależności od wykształcenia właściciela gospodarstwa (A) i liczby posiadanych krów w stadzie (B)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych.

- wskazanie przez eksperta z dziedziny BHP obszarów w gospodarstwie, w których może dojść do wypadku z uwagi na niedostateczne zabezpieczenia – 2 osoby,
- kontrole i nakładanie kar pieniężnych za niestosowanie się do przepisów BHP – 2 osoby,
- ekspertyza niezależnego doradcy BHP w gospodarstwie – 1 osoba,
- organizowanie szkoleń dla rolników oraz konkursów dla dzieci z dziedziny BHP – 1 osoba,
- rozdawanie darmowych apteczek pierwszej pomocy – 1 osoba,
- kontrole BHP oraz szkolenia dla rolników – 1 osoba,

- restrykcyjne przestrzeganie przepisów BHP oraz surowe kary w przypadku ich nieprzestrzegania – 1 osoba,
- dopilnowanie dobrego stanu maszyn i urządzeń w gospodarstwie – 1 osoba.

Najczęstszą propozycją rolników dotyczącą poprawy stanu bezpieczeństwa i higieny pracy w gospodarstwie było organizowanie szkoleń BHP. Warto jednak zauważyć, że rolnicy wskazywali również na aspekt szkolenia dla wszystkich osób oraz ich cykliczność. Rolnicy także kilkakrotnie wskazywali na dofinansowanie zakupu urządzeń przeciwpożarowych oraz BHP [Kosędka 2014].

Podsumowanie

Zrealizowane badania wykazały, że wraz ze wzrostem wykształcenia rolników wzrasta również poziom bezpieczeństwa i higieny pracy w gospodarstwie. Najniższy poziom świadomości BHP miały osoby o wykształceniu podstawowym lub zasadniczym nierolniczym. Nie stwierdzono natomiast wyraźnej zależności między liczbą krów w gospodarstwie a stanem wiedzy w zakresie BHP. Można stwierdzić jedynie niewielką przewagę gospodarstw utrzymujących powyżej 30 krów w obszarze spełniania wymogów BHP. Porównywalnie niski poziom świadomości zaobserwowano u rolników posiadających zarówno stado o liczebności 11–20, jak również 21–30 krów.

Stwierdzono, iż rolnicy nie zgłaszają wypadków do KRUS (niemal 70% wypadków nie zostało nigdzie odnotowanych). Jako przyczyny takiego stanu rolnicy wskazali zbyt skomplikowane procedury, brak czasu, a także brak wiary w możliwość otrzymania odszkodowania. Można więc sądzić, iż oficjalne dane KRUS dotyczące wypadków są zaniżone i nie pokazują całej skali zjawiska. Ankietowani rolnicy wskazywali potrzebę szkoleń jako warunek niezbędny do podnoszenia świadomości w zakresie bezpiecznych i higienicznych warunków pracy i w efekcie obniżania liczby wypadków i chorób zawodowych w rolnictwie.

Na podstawie zrealizowanych badań można sądzić, iż poziom znajomości przepisów BHP i stopień ich przestrzegania w polskich gospodarstwach mlecznych są niezadawalające i wymagają działań naprawczych poprzez prewencję i cykliczne szkolenia organizowane dla rolników.

Literatura

- Dostosowanie gospodarstwa rolnego do minimalnych wymogów wzajemnej zgodności*, 2009, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Radomiu, Radom.
- FLOREK M., WDOVIĄK L. (red.), 2009: *Źródła zagrożeń i profilaktyka zdrowotna w rolnictwie*, Wyd. IMW, Lublin.

- JAROSIEWICZ M., KOZIKOWSKA K. (red.), 2007: *Prawo rolne. Repetytorium*, Wyd. Wolters Kluwer Polska, Warszawa.
- KOSĘDKA I., 2014: *Ocena stanu bezpieczeństwa i higieny pracy w gospodarstwach mlecznych znajdujących się w gminie Przyrów*, praca magisterska, SGGW, Warszawa.
- KRÓL M.A., 2013: *Bezpieczeństwo i higiena pracy w rolnictwie. Przegląd regulacji prawnych i instytucjonalnych oraz analiza powiązań z systemami zabezpieczenia społecznego. Rozwiązania w Polsce i wybranych krajach europejskich*, opracowanie wykonane w ramach umowy Kompleksowe wsparcie.
- KRUS, 2011: *Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników oraz działania prewencyjne KRUS w 2010 roku*, Warszawa.
- SZEWCZYK M., 2008: *Wypadki przy pracy i choroby zawodowe rolników oraz działania prewencyjne KRUS w 2007 roku*, KRUS, Biuro Prewencji, Rehabilitacji i Orzecznictwa, Warszawa.
- Ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (Dz.U. z 1991 r. nr 7, poz. 24).
- WYSOKIŃSKI M., 2012: *BHP w rolnictwie*, *Wiś Jutra* 11/12, 16–17.
- WYSOKIŃSKI M., 2013: *Organizacja procesów logistyczno-produkcyjnych w rolnictwie a ryzyko zawodowe*, *Wiś Jutra* 4(177).

Concentration of production and the level of education relative to the knowledge and observance of safety rules in selected dairy farms

Abstract

The article concerns farmers' knowledge and compliance of principles of safe and hygienic work in dairy farms. Surveyed objects were grouped by the level of farmer's education and the number of cows in the herd. It has been shown that there is quite a significant correlation between the level of farmer's education on one hand and their understanding and compliance with health and safety regulations on the other.